ВОЛОДИМИР МАТВІЄНКО

БЕЗ’ЯДЕРНИЙ МЕМОРАНДУМ

КИЇВ • НАУКОВА ДУМКА • 2021

УДК 327.51:355.02; 45

Матвієнко Володимир Павлович. Без'ядерний меморандум: Серія «Терен людського життя». Київ: Наукова думка, 2021. — 76 с.
ISBN 978-966-00-1807-5

«Без'ядерний меморандум» — друга брошура із серії «Терен людського життя», започаткована Героєм України Володимиром Матвієнком. Видання присвячено складним та болісним подіям Української держави у 1994—2016 роках. Неможливо читати без обурення та суму про розкрадання військового озброєння Збройних Сил України, продаж та знищення ядерного потенціалу України, трагічну долю Чорноморського флоту України. Та знищити нашу державу, наш народ неможливо. І автор доводить це, розповідаючи про відновлення та постання Збройних Сил України і зміцнення обороноздатності Української держави.

Головне гасло патріота Володимира Матвієнка — незалежна Україна, яка набула світового визнання, є і буде!

Для усіх, кому не байдужа доля України та української армії.

ISBN 978-966-00-1807-5

1

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

У 1990 році Українська РСР проголосила Декларацію про державний суверенітет України. Згідно з Декларацією Україна передбачала стати нейтральною державою та не брати участі у військових блоках і в ядерному озброєнні.

Виходячи з цього, 5 грудня 1994 року між Україною, Російською Федерацією, Великобританією та Сполученими Штатами Америки було підписано Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та про неядерний статус України. Дотримуючись цього меморандуму, Україна здійснила ядерне роззброєння, а держави-учасниці — США, Великобританія та Росія — мали поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України, утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо України, в тому числі і від економічного тиску. Через два десятиліття меморандум буде порушений Російською Федерацією, яка у 2014 році здійснить збройну агресію проти України.

Слід зазначити, що з правової точки зору Будапештський меморандум не є договором. Згідно з Сучасним тлумачним словником української мови меморандум означає дипломатичний документ, у якому викладено погляди уряду з певного питання, або доповідна записка, пояснювальна письмова довідка, документ, де за-

значена певна позиція. А взаємне зобов'язання, письмова або усна угода про права та обов'язки між державами, установами, підприємствами та окремими особами оформлюються договором.

Тож меморандум та договір не є тотожними правовими документами. Договір передбачає відповідальність сторін, а меморандум, навпаки, не містить відповідальності, а лише передбачає погляди сторін. За меморандумом не можливо пред'явити претензії, оскільки сторони не несуть матеріальної відповідальності. Тож як можна було знищити ядерну зброю на сотні мільярдів доларів США за «доповідною запискою»?

Будапештський меморандум швидше має політичний, аніж правовий характер. Унаслідок цього меморандуму Україна втратила як політичні, так і економічні важелі. Про це свідчать факти, наведені в книзі Леоніда Кравчука «Перший про Владу».

На той час в Україні знаходилося 176 міжконтинентальних балістичних ракет у складі 43-ї ракетної армії. А це 130 рідкопаливних СС-19 (по шість боєголовок кожна) і 46 твердопаливних СС-24 (по десять боєголовок кожна) у шахтних пускових установках.

У виробництво цього ядерного арсеналу зброї було вкладено 176 млрд доларів США. Такою мала бути компенсація Україні — на той час третій в світі ядерній державі після США і Росії. Проте політичний тиск на Україну з боку США і Росії та відсутність міжнародного правового договору щодо компенсації Україні вартості роззброєння позбавили Україну можливості тримати на необхідному рівні безпеку держави.

Проте Україна домоглася лише 700 млн доларів від США та безкоштовних російських твелів для україн-

ських атомних станцій, хоча США виділили 30 млрд доларів Мексиці. І коли керівництво незалежної України порівняло цю суму з коштами, отриманими Україною за ядерне роззброєння, тобто ракет, спрямованих на Америку, відповідь була несумісною навіть за дипломатичним стилем: «Так Мексика є частиною нашої економіки. Без Мексики завтра зупиниться половина американських заводів, а якщо не стане України, то ми цього навіть не відчуємо»[1]. Такою була заява американської сторони!

Щодо Росії, то вона не лише не стала гарантом меморандуму, а й віроломно захопила понад 7 відсотків української території — спочатку Крим, а потім Донецьку та Луганську області, де з 2014 року проливається кров українців, кримських татар та інших народів. Такими є російські гарантії миру й безпеки в 21 столітті!

Агресивні дії РФ розпочалися восени 2003 року з побудови дамби в Керченській протоці від Таманського півострова до українського острова Тузла. Москва, як завжди, мотивувала свої дії буцімто ініціативою регіональної влади, тобто Краснодарського краю. Проте Президент України Леонід Кучма, проявивши принциповий характер, аж до ультиматуму, зумів зупинити російську авантюру. Якби українська влада зуміла оцінити цю ситуацію та зробити певні висновки, то, можливо, захоплення Криму в 2014 році не відбулося. Тодішній Уряд України на чолі з Яценюком навіть не спробував заборонити висадку російського десанту в Криму. В результаті були захоплені урядові структури та заблоковані українські військові частини. Частина військового ге-

[1] Кравчук Л. Перший про Владу. К., 2018. С. 142.

нералітету зрадила українській державі. Москалі розпочали нав'язувати «руський мир», від якого тепер стогне народ Криму — і українці, і татари, і росіяни, і інші народності.

Як в часи сталінізму, так і тепер завойовані москалями українські території заселяються сербами. Це спостерігалось і в Криму, і на Донбасі ще за часів Сталіна, а далі і Путін вбив клин у слов'янське братерство.

Паралельно з ядерним роззброєнням українська влада щорічно розпродувала звичайний збройний потенціал: танки, літаки, ракетну техніку та ін. Деякі з тих, хто знищували обороноздатність держави, видавали себе за «пухнастих» і піднялись на вищі щаблі влади. Ані сумління, ані честі, ані страху! Такі перевертні вільно почуваються в Україні. Людині можна багато чого вибачити, але не зраду держави. Зрадник не має права на життя.

2

ПІДРИВ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ У 2004—2017 РОКАХ

Збройні Сили України зразка 1991 року вважалися однією з кращих армій у світі. Наприклад, військова авіація України за кількісним показником поступалася лише авіації США, Росії та Китаю, а за якісним (ураховуючи наявність 19 од. Ту-160, 23 од. Ту-95МС, 43 од. Ту-22М3, 22 од. Ту-22М2 й 33 од. Ту-22КД з ядерними крилатими ракетами Х-55 і Х-22) — лише США. Внаслідок розпаду СРСР Україна успадкувала третій у світі ядерний арсенал, який дорівнював французькому, англійському та китайському разом узятим.

Однак несистемне скорочення війська в Україні, зокрема військових частин, особового складу, наявного озброєння та військової техніки, що часом відбувалося без обґрунтованої потреби, призвело до значного зниження боєздатності Збройних Сил України (ЗСУ) та суттєвої втрати обороноздатності держави. Так, на початку 2014 року боєздатність української армії обмежувалася лише вісьмома батальйонами, трьома авіаційними ескадрильями і вісьмома кораблями, загальною чисельністю близько 5 тис. військовослужбовців[2].

---

[2] Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки. Ч. 1. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-1.html

Однією з головних причин значного зниження рівня обороноздатності України стало безсистемне скорочення ЗСУ, яке відбувалося із одночасним скороченням наявного озброєння нижче потреби для забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави з урахуванням рівня реальних і потенційних загроз у воєнній сфері.

Постановою Верховної Ради України від 07.06.2018 № 2455-VIII було утворено Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки (далі — Тимчасова слідча комісія).

Згідно зі Звітом Тимчасової слідчої комісії, на кінець 1991 року на території України після розвалу СРСР залишилось стратегічне угруповання військ (сил) у складі трьох військових округів (Прикарпатського, Київського та Одеського), а також Чорноморський флот.

На території України дислокувались 3 загальновійськові та 2 танкові армії, армійський корпус, чотири повітряні армії, окрема армія протиповітряної оборони (9 бригад ППО), 43-тя ракетна армія стратегічних ядерних сил СРСР, Чорноморський флот з корабельним складом понад 850 суден (бойових кораблів, катерів та суден забезпечення, у тому числі унікальні судна «Академік Сергій Корольов» та флагман космічного флоту «Космонавт Юрій Гагарін»), два вузли системи попередження про ракетний напад, інші військові формування. Загальна чисельність особового складу становила понад 800 тис.; понад 9 тис. одиниць танків, понад 11 тис. одиниць броньованих машин піхоти та десанту,

близько 3 тис. літальних апаратів, з яких 1090 бойових літаків (винищувачі Су-27, Міг-29; бомбардувальники Су-24М, штурмовики Су-25; стратегічні важкі бомбардувальники 25 од. Ту-95 МС і 19 од. Ту-160, а також близько 200 од. інших бомбардувальників, зокрема бомбардувальники Ту-22 різних модифікацій; розвідувальні Су-24МР, військово-транспортні літаки, тощо), 900 вертольотів (ударні Мі-24, багатоцільові Мі-8 тощо, з яких 330 бойові), понад 850 кораблів та суден забезпечення[3].

Збройним Силам України залишилась також величезна кількість найсучаснішого на той час озброєння та військової техніки, зокрема: командирські броньовані машини (рухомі пункти розвідки та керування підрозділами тактичної ланки, пересувні командно-спостережні пункти), розвідувальні броньовані машини, самохідні артилерійські установки різних модифікацій, гармати, реактивні системи залпового вогню, тактичні ракетні комплекси, радіолокаційні станції, системи протиповітряної оборони, інженерна техніка, автомобільна техніка, спеціальна техніка тилового забезпечення, різні види стрілецької зброї, важке піхотне озброєння (кулемети, автоматичні гранатомети, протитанкові гранатомети, протитанкові ракетні комплекси, реактивні вогнемети тощо), міномети, переносні системи ППО, сотні тисяч тон боєприпасів (артилерійські та стрілецькі, бомби авіаційні, гранати, боєголовки та вибухові компоненти керованих (некерованих) ракет і снарядів, міни наземні та фугаси, міни морські, торпеди, бомби гли-

[3] Там само.

бинні, речовини вибухові та порохи, капсули, висадники, вибухові компоненти та інше приладдя для боєприпасів), інші види озброєнь.

На базах зберігання і відповідних складах зберігалася величезна кількість товарно-матеріальних цінностей за всією оменклатурою військового майна, яке закладалося на 10-мільйону армію.

У 1991 році Україна була ядерною державою, отримавши третій після США та Російської Федерації ядерний арсенал. Його основу становили шість дивізій 43-ї ракетної армії колишнього СРСР, що були розташовані на території України. На початок 1994 року на озброєнні 43-ї ракетної армії було 176 ракетних комплексів типу «ОС» («Окремий старт»), що мали на озброєнні 130 ракет класу РС-18 «Стілет» (SS-19) та 46 ракет класу РС-22 «Скальпель» (SS-24). Перші несли по 6 ядерних боєголовок (загалом 780), а SS-24 — по 10 (загалом 460). Разом 1240 боєголовок із стратегічними зарядами, всього ж на озброєнні перебувало 1272 ядерних боєголовок.

Україна мала також щонайменше 2 883 од. тактичної ядерної зброї. Українським ракетникам залишилися в спадок від СРСР оперативно-тактичні комплекси Р-300 з дальністю ураження до 300 км і тактичні комплекси «Точка» і «Точка-У» з дальністю стрільби 70—120 км. Вони могли нести тактичні ядерні заряди малої та середньої потужності.

На озброєнні Військово-Повітряних Сил перебувало понад 240 стратегічних бомбардувальників, зокрема 44 од. унікальних стратегічних важких бомбардувальників (25 од. Ту-95МС і 19 од. Ту-160), які могли не-

Знищення виведеної з експлуатації шахти ядерної ракети РС-22 «Скальпель» (SS-24) на військовій базі в місті Первомайськ 29 вересня 1998 року

сти ядерну зброю. Наприклад, Ту-160 — це надзвуковий стратегічний бомбардувальник — носій крилатих ядерних ракет, у тому числі до 12 штук Х-55 з 200-кілограмовими ядерними зарядами і дальністю ураження цілі до 3 тисяч кілометрів. З огляду на бойовий радіус дії в 6 000 км це була дуже потужна одиниця озброєння ЗСУ.

Загальна вартість військового майна станом на 1991 рік за оцінками деяких експертів орієнтовно становила 89 млрд доларів США, що є надзвичайно обережною оцінкою, адже за наявною інформацією попередніх слідчих комісій щодо обсягів продажу зброї з України лише до кінця 1994 року Україною було експортовано зброї та військової техніки на суму 32,4 млрд доларів США. З огляду на кількість зброї та військо-

вої техніки, яка була втрачена (у тому числі стратегічна авіація, стратегічні та тактичні носії наступальних озброєнь, Чорноморський флот, оборонно-промислові підприємства тощо) та/або експортована протягом 1995—2014 рр., вартість зазначеного вище військового майна за цінами 1991 року щонайменше становила понад 200 млрд доларів США. Така оцінка є досить обережною з урахуванням стану війська у 1991 році, який разом з мобілізаційними резервами цілком можна було б порівняти із кращими арміями світу.

На початок 1992 року значна кількість генералів та офіцерів, які керували військовими округами, арміями та з'єднаннями, залишались прибічниками відновлення СРСР та вірили у повернення Радянського Союзу або намагались повернутись до своєї батьківщини в інші республіки СРСР. Українські патріоти проходили службу на територіях інших республік колишнього СРСР і повертались до України аж до середини 1990-х років.

Міністерство оборони і Генеральний штаб ЗС СРСР перейшли у підпорядкування РФ і негайно приступили до виведення (вивезення) з територій пострадянських республік нової техніки і матеріально-технічних засобів колишніх Збройних Сил СРСР. Ці події не оминули і Україну.

Так, відомими є приклади неконтрольованого і незаконного переміщення військової техніки і майна ЗСУ до Російської Федерації:

1) без згоди Верховної Ради України до визначення порядку вивезення ядерної зброї для її знищення, а також до визначення умов та розміру компенсацій за передані ядерні матеріали, вивезення з території України

до РФ у травні 1992 року 2 883 тактичних ядерних зарядів (тобто вивезення на підставах, законність яких Тимчасова слідча комісія не встановила);

2) Чорноморський флот колишнього СРСР, зокрема: пошуково-рятувальний корабель «Ямал» (водотоннажність 7 230 т) у 1992 році вийшов у рейд до Балтійського флоту (РФ), однак у порт приписки не повернувся і не був урахований під час розподілу корабельного складу, як і інші судна ЧФ; така сама ситуація і з великим підводним човном БС-555; аналогічно 4 гелікоптера Мі-8МТ та 4 гелікоптера МІ-14ПЛ були перегнані в Анапу і при розподілі не враховувалися; близько 40 од. літаків палубної авіації Як-38, які у 1991 році зняли з озброєння, було розукомплектовано, завантажено на баржі, які зникли у невідомому напрямку; 17 од. повноприводних плавальних автомобілів-транспортерів передислокували до Москви та інших міст РФ; знято з непорушних запасів 5 од. автомобільної техніки радіолокаційної боротьби для переміщення її до Новоросійська і під час розподілу флоту не враховувалися; до Новоросійська було вивезено майно ЧФ, яке зберігалося на складах та базах (апаратура радіотехнічного розпізнавання, апаратура засекречування зв’язку, номенклатура майна тилових служб тощо); командувачем ЧФ було реалізовано та вивезено пального в загальній кількості 35 тис. т у рахунок бартерних операцій з будівництва житла у Новоросійську (РФ); також відомі випадки незаконного відчуження командувачем ЧФ основних фондів флоту, у тому числі земельних ділянок, особливо у берегових смугах АР Крим;

3) незаконне переміщення на територію РФ 6 од. Су-24 (надзвукові тактичні фронтові бомбардувальники із змінною геометрією крила) 13 лютого 1992 року під час проведення планових тренувальних польотів; за отриманою інформацією офіцери, які скоїли цей злочин і зрадили військовій присязі, успішно проходили службу в РФ і не були притягнуті до відповідальності. РФ викрадені літаки не повернула, що може пояснюватися лише відсутністю законних вимог вищого військово-політичного керівництва України про повернення військового майна та видачу злочинців для притягнення їх до відповідальності;

4) без згоди Верховної Ради України і всупереч прийнятим Законам узгоджене вищим керівництвом військового відомства переміщення до РФ щонайменше 50 % військової техніки та майна, літаків, гелікоптерів тощо колишньої 98-ї повітрянодесантної дивізії ЗС СРСР, яка дислокувалась у м. Болград Одеської області, було завантажене і вивезено (двадцять сім повноцінних залізничних ешелонів) в м. Іваново (РФ), а також 50 % авіаційної техніки, на яку було завантажено військову техніку та майно. Як наслідок Україна втратила військове майно та боєздатність дивізії, яка у 2003 році взагалі була розформована, залишивши південно-західний регіон без боєздатних частин. Є інформація, що у 2014 році 98-ма гвардійська повітряно-десантна дивізія ЗС РФ брала участь військовому вторгненні на територію України, використовуючи техніку, яку свого часу Україна передала до РФ; відомі й інші випадки переміщення до РФ військової техніки та майна.

Згідно з матеріалами Тимчасових слідчих комісій, які розслідували факти незаконної торгівлі зброєю і військовим майном, зокрема утворених постановами Верховної Ради України від 18.02.1997 № 78/97-ВР, від 15.12.1998 № 315-XIV, від 11.07.2002 № 87-IV, були встановлені факти, які можуть свідчити про прийняття вищим військово-політичним керівництвом України рішень, вчинення дій, зокрема укладення у зазначений період договорів з РФ, умови яких суперечили національним інтересам України, а також факти укладення та виконання укладених договорів суперечили Законам України і завдали Україні збитків в особливо великих розмірах, наприклад:

1) прийняття рішень, зміст яких може свідчити про передачу до РФ на умовах, які не відповідали національним інтересам України, тактичних та стратегічних ядерних зарядів, міжконтинентальних балістичних ракет РС-18;

2) укладення угоди між Урядом України та Урядом РФ про співробітництво в галузі кораблебудування та судноремонту від 15.01.1993, за умовами якої Українська Сторона зобов'язується здійснити на кошти РФ добудову на суднобудівних і судноремонтних підприємствах визначених угодою кораблів, суден і плавальних технічних засобів, після чого передати їх без отримання жодних компенсацій вартості до складу ВМФ РФ;

3) прийняття рішень та вчинення дій щодо відчуження експедиційних та науково-дослідних суден для забезпечення взаємодії наземних пунктів керування польотами з екіпажами космічних кораблів і станцій, а також з функціями автономного керування космічними

апаратами, зокрема кораблями «Космонавт Юрій Гагарін» та «Академік Сергій Корольов» тощо.

14 січня 1994 на зустрічі в Москві президенти України, США та Росії підписали Тристоронню заяву, якою констатувалося, що Україна стала на шлях ядерного роззброєння. 16 листопада 1994 року Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року[4]. Цими діями було затверджено, що Україна є власником всієї ядерної зброї, яку отримала у спадок від СРСР, та має наміри повністю її позбутися, використовуючи надалі атомну енергію винятково у мирних цілях.

[4] Гарантії безпеки держав, які не володіють ядерною зброєю // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. 1998—2004.

3

РУЙНУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У середині червня 1992 року Верховна Рада України ратифікувала Договір про звичайні збройні сили в Європі, яким визначалися максимальні рівні озброєння і військової техніки для України, відповідно підлягали скороченню кількість танків на 5300 од., бойових броньованих машин — на 2400 од., бойових літаків — на 477 од.

5 січня 1996 року в Первомайську Миколаївської області у присутності міністрів оборони трьох країн — США, РФ та України була підірвана перша з 176 шахтних пускових установок стратегічних ракет. До 1 червня 1996 року всі ядерні заряди (бойові частини) були вивезені до Російської Федерації.

Чисельність Збройних Сил України поступово скорочувалася за рахунок розформування військових частин: до 455 000 осіб у 1993 році, тобто було скорочено понад 300 000 осіб; а на кінець 1995 року — до 400 000 осіб; таке скорочення вимагало додаткових фінансових ресурсів на виплати вихідної допомоги, забезпечення житлом, але відповідало прийнятій Концепції оборони та будівництва ЗСУ, яка визначала, що чисельність військ має становити 0,8—0,9 відсотків від чисельності населення.Чисельність ЗСУ необґрунтовано скорочувалася протягом наступних років — включно до 2014 року. Так, у 2010 році визначена україн-

ським законодавством чисельність ЗСУ становила вже 200 000 осіб, у тому числі 159 000 військовослужбовців; у 2011 році — 192 000 осіб, у тому числі 144 000 військовослужбовців; у 2012 році — 184 000 осіб, у тому числі 139 000 військовослужбовців. При цьому у період з 2013 по 2014 рр. чисельність ЗСУ визначалася не Верховною Радою України, а директивами начальника Генерального штабу України, який визначив чисельність Збройних Сил України на рівні 125 482 військовослужбовців, тобто відбувалося скорочення бойового складу Збройних Сил України всупереч вимог Конституції та Законів України понад встановлену Верховною Радою України граничну чисельність війська[5].

Починаючи з 1992 року, в Україні набуває неконтрольованого стану процес торгівлі зброєю, адже до цієї діяльності були причетні усі, хто в буквальному сенсі виявив таке бажання. Торгувати зброєю, військовою та спеціальною технікою почали навіть громадські організації, які відповідно до українського законодавства та своїх статутів не мали права торгувати не лише зброєю, а й олівцями.

Фактично державні організації, які займалися торгівлею озброєнням, здійснювали не більше 20 % операцій з поставок з України товарів військового призначення на міжнародні ринки, решта операцій з поставок озброєння та військової техніки здійснювалося тіньови-

[5] Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки. Ч. 1. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-1.html

ми структурами, які часто діяли «під прикриттям» українських спецслужб.

На 1996 рік загальна кількість таких суб'єктів становила 114 різних фірм та компаній, а обсяг продажу зброї проведений на загальну суму понад 30 млрд доларів США, з яких, як зазначалося вище, не більше 20 % відбувалося відповідно до укладених договорів. Отже, можна уявити розмір розкрадань військового майна.

У звіті слідчої комісії Верховної Ради України, що проводила розслідування у 1998 році, наводяться приклади і встановлені факти незаконної торгівлі зброї, чим завдавалося збитків державі в особливо великих розмірах.

У період з 1997 по 2005 роки було укладено низку договорів з РФ, умови яких суперечили законам України, національним інтересам держави та призвели до завдання Україні значних збитків. Наприклад:

1) за договором з питань поділу ЧФ, зокрема з базової Угоди між Україною та Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28.05.1997 Україна віддала РФ 32 % кращої частини флоту від незаконно визначеної їй частки у розмірі 50 %, залишивши собі 18 % корабельного складу та 50 % озброєнь і військової техніки ЧФ.

2) Україна мала передати за Угодою між Урядом РФ і КМУ від 08.10.1999 до РФ важких бомбардувальників Ту-160 (8 од.), Ту-95МС (3 од.), крилатих ракет повітряного базування великої дальності Х-55 (575 од.) та обладнання до них (двигуни, запчастини, обладнання для обслуговування, що було вміщено в 126 залізничних вагонах) у рахунок платежів за заборгованістю НАК «Нафтогаз України» перед ВАТ «Газпром» на суму 275 млн

доларів США, яка навідь близько не була зіставна з вартістю переданого майна.

Переговори щодо передання РФ стратегічних ракетоносців тривали з 1993 року. Зважаючи на відсутність результату, український уряд звернувся у 1997 році до США з проханням фінансувати ліквідацію літаків у рамках «Програми спільного зменшення загрози». Утилізація потребувала величезних коштів: на кожен Ту-160 — близько 200 тис. доларів США, на Ту-95МС — 167 тис. доларів США. Лише після того, як перші вісім літаків пустили «під ніж», 8 жовтня 1999 року в Ялті було підписано міждержавну угоду з РФ про передання ракетоносців у рахунок погашення газових боргів України.

Більшу частину могутніх «стратегів» (11 од. Ту-160 і 23 од. Ту-95МС, а також 483 крилаті ракети Х-55 до них) довелося утилізувати через брак коштів на їхнє утримання. Процес було завершено в травні 2001 року[6]. Один Ту-160 та один Ту-95МС було передано в Музей важкої бомбардувальної авіації в Полтаві 8 од. Ту-160, 3 од. Ту-95МС і 575 крилатих ракет Х-55СМ були передані Росії за 285 млн доларів США.

Тимчасова слідча комісія Верховної Ради України встановила, що лише на підставі даних про розподіл Чорноморського флоту Україна отримала 20 од. сучасних стратегічних бомбардувальників Ту-22М3 (19 од. були передані РФ), які з невідомих мотивів зняті з озброєння ЗСУ, продані та/або утилізовані, хоча такі дії не вимагалися за укладеними міжнародно-правовими

[6] *Алєксеєв В.* Історія «оптимізації» військової авіації України // Ukrainian Military Pages [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2017/03/history-of-ukrainian-air-force.html

Український Ту-160. Вічна стоянка (Музей важкої бомбардувальної авіації в Полтаві)

договорами щодо скорочення стратегічних наступальних озброєнь, зокрема за Договором про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь від 31 липня 1991 року та Лісабонського протоколу 23 травня 1992 року.

У період з 2002 по 2006 роки на аеродромах Повітряних ЗСУ у Миколаєві, Полтаві, Прилуках та Білій Церкві було ліквідовано 60 літаків типу Ту-22, а на аеродромі смт. Озерне Житомирської області було ліквідовано 401 од. авіаційних крилатих ракет типу Х-22. Ліквідація решти авіаційних крилатих ракет типу Х-22 завершилася у березні 2006 року[7].

---

[7] Як знищувались стратегічні ядерні сили України // Ukrainian Military Pages [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2016/12/strategic-nuclear-forces-of-ukraine.html

Утилізація бомбардувальника Ту-22М3

З 2001 по 2006 рік було розформовано чимало військових частин Повітряних Сил України, зокрема 5-й авіаційний корпус (м. Одеса), 14-й авіаційний корпус (м. Львів), 185-й гвардійський важкий бомбардувальний авіаційний полк (м. Полтава).

Утрата вищим військово-політичним керівництвом України керівництва колишнім Чорноморським флотом СРСР призвела до фактичної втрати українського флоту, а розміщення на території незалежної України іноземного військового формування, яке стало основою для проведення підривної діяльності проти України, зумовило тимчасову окупацію Російською Федерацією Автономної Республіки Крим, а також збройну агресію на територіях Донецької та Луганської областей.

Умови перебування ЧФ РФ не можна порівнювати з жодним іншим базуванням військових контингентів.

Робочі розрізають крилату ракету Х-22 на військовій базі смт. Озерне Житомирської області 6 листопада 2002 року

У світовій практиці не існує прикладів, за яких іноземні військові контингенти мають свої театри, музеї, широку мережу дошкільних та навчальних закладів, інститутів, спортивних об’єктів, санаторіїв, баз відпочинку та дозвілля, шпиталів, закладів охорони здоров’я, об’єктів систем зв’язку, радіотехнічної служби, тилу, об’єктів забезпечення ракетно-артилерійським та мінно-торпедним озброєнням, судноремонтних заводів і науково-дослідних установ, гідротехнічні споруди, полігони, аеродроми та багато чого іншого (РФ отримала 4 591 будівель та споруд, а також земельних ділянок загальною площею 18 232,62 Га); всього за 97,75 млн доларів США в рік.

Аналіз подій 2005—2009 рр., а також положень Воєнної доктрини України, інших документів у сфері національної безпеки і оборони засвідчив, що у керівних доку-

ментах був закріплений висновок про відсутність реальних загроз національній безпеці України у воєнній сфері. Це не відповідало реальній воєнно-політичній (воєнно-стратегічній) ситуації, що склалася в Україні та навколо неї, особливо після подій в Грузії у 2008 році, а також на території АР Крим, зокрема після конфлікту на о. Тузла у 2003 році, незавершеності демаркації кордону з РФ, інших обставин, що свідчили про наявність реальних загроз національній безпеці України у воєнній сфері.

Відомим є факт продажу у 1998 році іноземним покупцям за 20 млн доларів США авіаносного крейсера «Варяг», вартість будівництва якого на Чорноморському суднобудівному заводі в Миколаєві в цінах 1990-х рр. становила понад 2 млрд доларів США (ступінь готовності корабля оцінювалась у 89 % без урахування вартості проєктно-конструкторських робіт). Імовірною є безоплатна передача покупцям його проєктно-конструкторської документації, що надало змогу Китаю самостійно будувати важкі авіаносці-крейсери[8]. Проданий за безцінь крейсер є флагманом ВМС Китайської народної армії, має назву «Ляонін»; за цим проєктом Китай побудував і ввів до складу ВМС ще один такий корабель, а також продовжує будувати кораблі такого класу за ймовірно незаконно переданою документацією.

Під виглядом реформування війська в Україні довгий час скорочували систему тилового забезпечення, військової освіти (за короткий час кількість вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів було зменшена вдвічі — з 60 до 31). Іншими заходами питома вага бойових

[8] Китай завершив випробування свого єдиного авіаносця, купленого в 1998 році в Україні. Дзеркало тижня. 2 січня 2014.

Екс-«Варяг» під час буксирування у Стамбулі в 2001 році

з'єднань і військових частин була доведена до 47 %, тоді як штаби, органи керування, військові частини і підрозділи логістики, військові навчальні заклади, адміністративні установи та організації становили до 53 %.

Починаючи з 2005 року масово знищувались об'єкти інфраструктури, що мали стратегічне значення для оборони України, зокрема:

1) потужний військовий аеродром у м. Стрий (Львівська обл.) унікальний тим, що може приймати літаки всіх існуючих типів до Ан-225 «Мрія» включно — станом на 2018 рік повністю демонтовано та зруйновано мережу руліжних доріжок, захищені місця стоянок літаків, криті арочні залізобетонні укриття, а також інфраструктуру аеродромного, бойового, інженерно-технічного, матеріально-технічного забезпечення;

2) потужний військовий аеродром у м. Чортків (Тернопільска обл.) — у 2005 році міністр оборони вирішив,

що такий об’єкт не потрібний ЗСУ і прийняв рішення розформувати частину А-3-92, що за наявною інформацією призвело до фактичного знищення об’єкта: була демонтована злітна смуга, літаки, що могли досі експлуатуватись (Су-24, Су-25), були порізані на метал, залишки обладнання розграбовано.

У звіті Тимчасової слідчої комісії зазначено, що у 2015 році було продано через посередників 15 танків Т-72А 1977—1979 рр. випуску орієнтовно за 4,5 млн доларів США, при цьому Міністерством оборони ці танки згідно укладеного контракту реалізовано на внутрішньому ринку за 570 тис. доларів США, тобто на 15 реалізованих танках держава недоотримала близько 4 млн доларів США[9].

У 2006 році до переліків надлишкового майна включено 1000 танків Т-72 різних модифікацій для їх подальшої реалізації, а перед цим такий танк був знятий з озброєння ЗСУ, оскільки в Україні нібито були відсутні будь-які ремонтні підприємства, спроможні обслуговувати такий танк. Але на сьогодні танк Т-72 знову взятий на озброєння ЗСУ (значну частину, яку не встигли реалізувати, повернуто до бойового складу), і з 2014 року такий танк прекрасно обслуговується та модернізується на підприємствах ДК «Укроборонпром».

Інший приклад — навчально-бойовий літак МіГ-29 1986 року випуску з двома авіаційними двигунами РД-33 був проданий через посередників за 2,8 млн доларів

---

[9] Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки. Ч. 2. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-2.html

Танк Т-72АМТ у Києві, 2018 рік

США, а Міністерством оборони цей літак реалізовано за ціною близько 312 тис. доларів США, що у 9 разів менше ціни його наступного продажу посередниками на зовнішні ринки[10]. Таким чином, держава в особі Міністерства оборони, здійснюючи продаж тисяч різних об’єктів військового майна за залишковими цінами, отримувала за таке майно фактично десяту частину його реальної вартості, а посередники — надприбутки.

У таблиці наведено інформацію щодо опосередкованої вартості окремих зразків озброєння та військової техніки на міжнародному ринку озброєнь у період з 1998 по 2017 роки та інформацію про залишкову вартість надлишкового військового майна, яке могло бути реалізоване у зазначений вище період.

[10] Там само.

Таблиця 1

Інформація щодо вартості окремих зразків озброєння та військової техніки на міжнародному ринку озброєнь у період 1998—2017 рр.

Найменування	Середня залишкова вартість українського військового майна, дол. США	Опосередкована вартість військового майна на міжнародному ринку озброєнь, дол. США
Бронетанкове озброєння та техніка		
Т-55	10 788	209 000
Т-62	12 942	175 400
Т-72	59 038	46 000
Т-80	74 231	2 314 000
БМП-1	10 635	464 000
БТР-80	9 288	200 000
БТР-70	8 538	200 000
БТР-60	5 923	186 000
Зенітно-ракетні системи (комплекси, установки)		
С-300ПМУ (дивізіон)	6 923 077	150 000 000
Бук М1 (дивізіон)	2 453 846	12 000 000
ЗУ-23-2	8 392	112 500
ЗКР 9М38М1 (ракета для Бук М1)	81 154	208 300
Літальні апарати		
Мі-8	62 115	3 300 000
Мі-24	110 385	8 300 000
МіГ-29	423 077	1 4500 000
Ан-32	119 808	3 780 000
Іл-78	645 000	14 900 000
Су-25	103 077	5 500 000
Самохідні артилерійські установки		
2С19 МСТА-С	236 956	3 300 000

Джерело: Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки. Ч. 2. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-2.html

4

ЗНИЩЕННЯ БОЄЗДАТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

З приходом до влади В. Януковича (інагурація відбулася 25 лютого 2010 року) розпочався найтрагічніший та найскладніший етап функціонування Збройних Сил України: ігнорування керівництвом держави основних положень і засад забезпечення національної безпеки держави, вчинення свідомих дій, спрямованих на руйнування та деморалізацію війська, свідоме зниження його боєздатності і в цілому обороноздатності держави.

Унаслідок свідомих дій вищого військово-політичного керівництва держави боєздатність ЗСУ була катастрофічно знижена, а державні підприємства, землі на балансі Міністерства оборони, інше військове майно, зокрема озброєння та військова техніка, стали предметом зловживань, втрат та розкрадань. Янукович та контрольований ним Уряд на чолі з Азаровим, всупереч Конституції України, розпочали діяльність, спрямовану проти економічних, політичних та військових інтересів України, в тому числі у воєнній сфері.

Одним з ключових перших рішень на шкоду України було питання про продовження перебування на території України ЧФ РФ на 25 років, при цьому члени коаліції депутатських фракцій Верховної Ради України ратифікували укладену Януковичем угоду. Це рішення остаточно закріпило присутність ЗС РФ на

українській території. Російська Федерація на той час не відмовилась від територіальних претензій, систематично порушувала умови перебування ЧФ, а командування ЧФ, окремі посадові особи РФ активно продовжували здійснювати проросійську політику на території АР Крим.

21 квітня 2010 року у Харкові президентом України В. Януковичем та президентом Росії Д. Медведєвим було укладено Угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (так звані Харківські угоди). Згідно з положеннями укладеної угоди термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі подовжено з 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на 5 років, якщо будь-яка сторона не висловить заперечення, та встановленням орендної плати.

Укладену угоду було ратифіковано Верховною Радою України 27 квітня 2010 року.

Підписання у 2010 році Харківських угод стало несподіванкою для українського суспільства. Всього за два місяці після інаугурації В. Януковича повністю змінились зовнішньополітичні пріоритети держави. Від євроатлантичної інтеграції країна стала повертатись до «дружби» з Росією. Перебування ЧФ в Криму було перепоною на шляху України до НАТО. Подовження цього перебування на 25 років робило євроатлантичне завдання нездійсненною мрією.

Упродовж усього терміну перебування ЧФ РФ на українській території орендна плата не змінювалась: РФ так само списувала 97 млн доларів США в рахунок держборгу України за поставлені енергоносії, що не від-

повідало економічним інтересам України. Орендна плата за інфраструктуру, яку використовував ЧФ за договором 1997 року, мала б становити щонайменше у десять разів вище (згідно з розрахунками представників України у 1996—1997 рр. оренда мала б становити 2 435,8 млн доларів США в рік). Єдине нове у цій угоді — знижка на газ, яка б розраховувалася за міфічними формулами і могла досягати до 100 доларів США за тисячу кубометрів. Укладену угоду було ратифіковано Верховною Радою України 27 квітня 2010 року. Росія денонсувала цю угоду в односторонньому порядку рішенням Держдуми від 31 березня 2014 року з метою уникнення відповідальності за захоплення частини української території — АР Крим. Однак Україна не визнала цієї денонсації і продовжує вважати угоду чинною, оскільки вона фіксує порушення Росією своїх юридичних зобов'язань на фоні тимчасової окупації Кримського півострова. У 2021 році Міністерство закордонних справ України заявило, що денонсувати Харківські угоди недоцільно, оскільки порушення їх Росією надає Україні додаткові аргументи в міжнародних судах для притягнення РФ до відповідальності та компенсації збитків за окупацію Криму[11].

8 червня 2012 року Указом Президента України введено в дію рішення РНБО «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» (№ 389/2012 від 08.06.2012), яким у черговий раз було акцентовано увагу на дотриманні Україною політики позаблоковості; та-

[11] У МЗС пояснили, чому денонсація Харківських угод є недоцільною [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3221360-u-mzs-poasnili-comu-denonsacia-harkivskih-ugod-e-nedocilnou.html

кож було вказано ключове завдання — формування невеликих за чисельністю, ефективних, професійних ЗСУ, спроможних виконувати завдання оборони держави в умовах проведення позаблокової політики.

Таким чином, була сформована державна політика, спрямована всупереч науковому обґрунтуванню та загрозам національної безпеки на скорочення особового складу, озброєнь та військової техніки. Положення про формування ефективних та професійних ЗСУ було декларативним, з огляду на фактичні дії вищого військово-політичного керівництва держави.

За ініціативи Януковича на керівні посади у вищих державних органах, зокрема в органах забезпечення національної безпеки і оборони, навмисно призначалися проросійсько налаштовані особи, які не виконували вимоги чинного законодавства України щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, її оборони й безпеки та свідомо вчиняли дії, спрямовані на шкоду обороноздатності держави. Міністерство оборони України очолили громадяни Російської Федерації, дії яких були спрямовані на руйнування структури армії й свідомий підрив обороноздатності країни. У підрозділах управління Збройних Сил України активно розвивалася агентурна мережа Російської Федерації; був порушений режим доступу до відомостей, пов'язаних з обороноздатністю країни й багатьма її складовими, що становили державну таємницю з грифом «цілком таємно» і «таємно».

Була розгорнута кампанія зі скорочення великої кількості найбільш боєздатних військових частин, зокрема частин сухопутних військ, розвідувальних частин, частин зв'язку, інженерного забезпечення, ремонтно-

відновлювальних, а також масове скорочення авіаційних військових частин, розформування зенітно-ракетних дивізіонів, озброєних ракетними комплексами С-300. Командуванню Військово-морськими силами були передані військові частини Повітряних сил ЗСУ, унаслідок чого на початку 2014 року Україна фактично була позбавлена належно організованої протиповітряної оборони.

За часів Януковича на потреби оборони були передбачені видатки менше 1 % від ВВП, що не дозволяло навіть утримувати українське військо. Наслідком стало зниження його боєготовності й боєздатності. Практично зупинилось виконання заходів щодо технічного переоснащення відповідними сучасними зразками озброєння й військової техніки, ремонту наявного озброєння, підготовки особового складу тощо. Водночас продовжувалася масова реалізація надлишкового майна за значно заниженими цінами, при цьому все найкраще розпродавалося, а морально застаріла техніка залишалася у складі ЗСУ як кількісна характеристика оснащеності війська, що цілком не задовольняло ані реальну потребу, ані якісне оснащення ЗСУ.

5

АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ — КРИВАВИЙ 2014 РІК

Катастрофічний стан справ, у першу чергу у ЗСУ, інших військових формуваннях та правоохоронних органах, не дозволив Україні своєчасно попередити, а також у найкоротші строки нейтралізувати сплановану військову агресію РФ проти України, яка розпочалася 20 лютого 2014 року військовою операцією Збройних Сил РФ із захоплення частини території України — Кримського півострова.

Державним бюро розслідувань (ДБР) встановлено, що у 2012 році директивою начальника Генштабу ЗСУ В. Замани керування системою ППО на території АР Крим було передано від командування Повітряних сил командуванню Військово-морських сил, що дислокувалося у Криму та у подальшому зрадило присязі й перейшло на бік ворога. Були зупинені програми з модернізації та відновлення зенітно-ракетних комплексів С-125 і С-200В, скорочено одну із двох бригад із ЗРК С-300В на озброєнні. Як наслідок, у лютому 2014 року 10 російських літаків ІЛ-76 вторглися на територію Криму та безперешкодно здійснили висадку десантних груп[12].

---

[12] Як Україна втратила Крим // Офіційний веб-сайт Державного бюро розслідувань [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://dbr.gov.ua/news/yak_ukraina_vtratila_krim

ДБР також встановило, що у 2013—2014 роках начальник Генштабу ЗСУ В. Замана отримував інформацію від розвідки, що свідчила про підготовку РФ до наступальних операцій, а саме:

• на початку лютого 2014 року військові частини ЗС РФ, що знаходились поблизу кордону з Україною, під приводом необхідності боротьби з тероризмом напередодні Олімпійських ігор у м. Сочі, були приведені у стан бойової готовності: здійснювали активний контроль повітряного простору та повітряну розвідку; до наведених заходів долучалися сили та засоби Чорноморського флоту РФ;

• із підрозділів 810-ї окремої бригади морської піхоти Чорноморського флоту РФ було створено бойову тактичну групу, особовий склад якої перевели на казармовий стан із отриманням зброї та боєприпасів;

• літаки-розвідники ЗС РФ неодноразово порушували повітряний простір України над півостровом Крим;

• Чорноморський флот РФ суттєво збільшив матеріально-технічні потреби, що було властиво для підготовки до проведення наступальних операцій;

• РФ активізувала заходи з просування своїх інтересів через проросійські організації в АР Крим та м. Севастополі, а Чорноморський флот РФ активно готувався до реагування на можливу ескалацію напруженості у Криму;

• проросійськими силами в АР Крим та м. Севастополь, а також представниками РФ здійснювалася активна пропаганда стосовно створення основи для виходу АР Крим та м. Севастополь зі складу України у випадку загострення ситуації в державі.

Незважаючи на численні повідомлення розвідки, що свідчили про підготовку наступальної операції з боку РФ, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України не вжили жодних заходів для приведення ЗСУ до вищих ступенів боєготовності, організації територіальної оборони та проведення в Криму широкомасштабних військових навчань. Генштаб ЗСУ не здійснив належне стратегічне планування із застосування ЗСУ, інших військових формувань, правоохоронних органів, Держприкордонслужби і Держспецзв’язку для оборони держави, не забезпечив організацію і впровадження належної територіальної оборони України.

Незаконна окупація АР Крим та міста Севастополь стала лише першим кроком РФ, спрямованим на підрив незалежності і суверенітету України. Керівництво Кремля завжди було твердо переконане, що без контролю над Україною Росія ніколи не стане державою-світовим лідером, бо демократична і заможна Україна загрожуватиме збереженню нинішньої авторитарної влади в РФ. Саме тому наступним етапом російської агресії стала спроба дестабілізувати ситуацію у східних та південних регіонах України з метою утворення на цій території квазідержави «Новоросія». Ці плани були оприлюднені російським президентом В. Путіним у ході телевізійної програми «Діалог з росіянами» на Першому каналі 17 квітня 2014 року. Повній реалізації цих планів вдалося перешкодити, але російські регулярні війська та керовані РФ незаконні збройні формування окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України.

Український морський тральщик «Черкаси» (U-311). 24 березня 2014 року залишався єдиним військовим кораблем на Донузлаві під українським прапором

Активну фазу збройної агресії Росії проти України вдалося зупинити завдяки мужності українського народу, який став на захист своєї Батьківщини у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України та інших оборонних і правоохоронних органів.

За даними управління Верховного комісара ООН з прав людини (станом на 15 лютого 2020 року) за період збройного конфлікту на Сході України загинуло понад 4 100 військовослужбовців України, близько 10 500 українських військових отримали поранення[13].

[13] Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні з 16 листопада 2014 року до 15 лютого 2020 року. Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини [Електронний ресурс] / Режим доступу: https:// www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf. С. 8.

Захисники України. Учасники оборони дебальцевського плацдарму — бійці 12-го мотопехотного батальйону міста Київ, лютий 2015 року

За інформацією Генштабу ЗСУ станом на 24 грудня 2020 року у боях на Сході України за 2020 рік загинуло 49 українських бійців, поранено 335 військовослужбовців[14].

За перший рік війни на Сході України було пошкоджено 428 артилерійських систем та 2410 од. української бронетехніки, з яких 475 танків, 1166 БМП, 338 БТР та 161 од. інших видів бронетехніки. З них не підлягали відновленню, тобто вважаються незворотни-

[14] Генштаб назвав кількість втрат ЗСУ на Донбасі від початку року // Сайт НВ [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/skilki-viyskovih-zsu-zaginulo-u-2020-i-za-chas-peremir-ya-na-donbasi-genshtab-novini-ukrajini-50132463.html

ми втратами, 69 танків, 172 БМП, 61 БТР та 23 інших бронемашин[15].

Величезними були втрати під час обстрілів українських підрозділів, які у липні 2014 року блокували українсько-російський кордон. Такі обстріли мали систематичний масований характер. Водночас українські військові фактично були залишені під вогнем без права на відповідь чи зміну позиції. Крім того, відомі випадки, коли через слабку злагодженість та виучку підрозділів, що було наслідком цілеспрямованого руйнування української армії у 2010—2014 рр., деякі підрозділи не виконали необхідних заходів з облаштування позицій: наприклад, не зводились польові фортифікаційні споруди та не розосереджували техніку по замаскованих позиціях.

У 2015 році втрати ЗСУ у бронетехніці становили 410 пошкоджених одиниць, з них лише 61 — втрачених. Загалом за другий рік війни було пошкоджено 44 танки, 246 БМП, 78 БТР та 42 інші одиниці бронетехніки. З них втрачено 10 танків, 40 БМП, 4 БТР та 7 інших машин[16]. Переважна частина цих втрат відбулась під час важких боїв за Донецький аеропорт та у районі Дебальцевого, де українські військові у прямих бойових зіткненнях протидіяли російським регулярним частинам, на озброєнні яких знаходились найновіші зразки озброєння.

Згідно з даними управління Верховного комісара ООН з прав людини загальна кількість загиблих серед цивільного населення в результаті збройної агресії Росії

---

[15] Офіційна статистика втрат бронетехніки ЗСУ в 2014—2016 роках // Ukrainian Military Pages [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2020/02/afv-lost-2014-2016.html

[16] Там само.

проти України становить щонайменше 3350 осіб. Кількість поранених цивільних осіб перевищує 7 тисяч[17]. Ці показники, зокрема, включають 298 пасажирів рейсу MH17, у тому числі 80 дітей, які стали жертвами терористичного акту 17 липня 2014 року, коли літак Малазійських авіаліній був збитий російськими військовими із ЗРК «Бук», що був доправлений на окуповану територію Донбасу з території РФ.

Близько 1 млн 584 тис. мешканців Криму, Донецької та Луганської областей були змушені покинути свої домівки як внутрішньо переміщені особи.

За офіційними даними Міністерства закордонних справ України станом на сьогодні окупованими залишаються: Автономна Республіка Крим (26 081 км^2), місто Севастополь (864 км^2), частина Донецької та Луганської областей (16 799 км^2) — всього 43 744 км^2, що становить 7,2 % території України.

На окупованих територіях панує страх та терор, окупаційна влада діє репресивними методами і залякуваннями, системно і масово порушує права людини і свободи. Критична ситуація у сфері прав людини в окупованому Криму була засуджена Резолюцією ГА ООН 71/205 «Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)» від 19 грудня 2016 року[18].

[17] Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні з 16 листопада 2014 року до 15 лютого 2020 року. Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf. С. 7.

[18] 10 фактів про збройну агресію Росії проти України [Електронний ресурс] / Міністерство закордонних справ України / Режим доступу: https://mfa.gov.ua/10-faktiv-pro-zbrojnu-agresiyu-rosiyi-proti-ukrayini

Економіка Донбасу повністю зруйнована. Устаткування багатьох колись потужних українських заводів вивезено на територію РФ. Ситуація з затопленими гірничодобувними шахтами загрожує потужною екологічною катастрофою. Російська влада не допускає експертів для оцінки ситуації та її можливого виправлення.

На сході непідконтрольною Уряду України залишається ділянка українсько-російського державного кордону протяжністю 409,7 км.

Економічні наслідки російської агресії проти України (втрати в об'єктах інфраструктури, об'єктах промисловості, інших об'єктах державної, комунальної форми власності спричинені російською збройною агресією) експерти оцінюють у розмірі понад 100 млрд доларів США. Не менших втрат зазнали суб'єкти господарювання приватної форми власності, а також громадяни України, які втратили своє майно на непідконтрольних Україні територіях.

Здійснивши збройну агресію проти України, Росія порушила фундаментальні принципи та норми міжнародного права, зокрема ті, що містяться у: Статуті ООН 1945 року; Заключному акті НБСЄ (Гельсінському Заключному акті) 1975 року; Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року; Резолюції ГА ООН «Визначення агресії» 1974 року; Декларації про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету 1965 року; Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав 1981 року; Декларації про посилення ефективності

принципу утримання від погрози силою чи застосування сили у міжнародних відносинах 1987 року.

Росія також порушила низку двосторонніх та багатосторонніх договорів та угод, зокрема: Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року; Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ 1997 року; Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 року; Договір між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 року; Угода між Україною та РФ про статус та умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України 1999 року[19].

Окупація та подальша спроба анексії Росією Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, а також протиправні дії РФ на Донбасі цілковито підпадають під визначення агресії відповідно до статті 3 додатка до резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії». Такі дії є важким злочином проти міжнародного миру, який зумовлює міжнародно-правову відповідальність РФ як держави та міжнародну кримінальну відповідальність її вищого керівництва.

[19] Там само.

6

ОБОРОННА РЕФОРМА В УКРАЇНІ. СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АРМІЇ

2016 рік став першим роком реалізації оборонної реформи в Україні, якою передбачено кардинальні перетворення у Збройних Силах. Слід зазначити, що жодна країна світу не має досвіду здійснення реформування армії в умовах ведення бойових дій. Міністерством оборони України розроблено Державну цільову оборонну програму розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року[20] як єдиний середньостроковий документ планування розвитку озброєння та військової техніки військових формувань, утворених відповідно до законодавства України. Програмою передбачено переоснащення Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби новітніми та модернізованими комплексами і системами озброєння, військової та спеціальної техніки в обсягах, які забезпечать ефективне виконання покладених на них завдань у сфері оборони держави. Головні зусилля зосереджені на забезпеченні Збройних Сил озброєнням, яке підвищує боєздатність військових частин і підрозділів, поліпшує стан високотехнологічних зразків озброєння та військової техніки Збройних Сил України для проведення антитерористичної операції на Сході України.

---

[20] Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року» № 284-6 від 30 березня 2016 р.

Протягом 2014—2018 рр. Міністерство оборони України повернуло до бойового складу і потреб Збройних Сил України військове майно, яке у попередні періоди було включене до переліків майна, що підлягає реалізації, а саме 18 862 од. озброєнь та військової техніки, зокрема:

- автомобільної служби — 1332 одиниці техніки;
- бронетанкової служби — 2 567 одиниць;
- ракетно-артилерійської служби — 10 143 одиниці;
- ВМС України — 15 одиниць;
- військово-повітряних сил (літаки, вертольоти) — 131 одиниця;
- авіаційне озброєння — 77 найменувань;
- авіаційно-технічної служби — 75 одиниць;
- зенітно-ракетної та радіотехнічної служби — 223 одиниці;
- інженерно-аеродромної служби — 4 одиниці;
- електрогазової служби — 85 одиниць;
- продовольчої служби — 2041 одиниця;
- РХБЗ — 452 одиниці;
- служби зв’язку — 56 одиниць;
- служби військового сполучення — 11 одиниць;
- медичної служби — 196 одиниць;
- служби паливно-мастильних матеріалів — 132 одиниці;
- служби радіоелектронної боротьби — 4 одиниці;
- інженерної служби — 1395 одиниць[21].

[21] Звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підриву обороноздатності держави у період з 2004по 2017 роки [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2019/06/rozkradannya-zvit-2.html

Таким чином, 18 862 од. озброєнь та військової техніки, які до 2014 року були зараховані до категорії надлишкового майна, що планувалося до реалізації, виявились потрібними ЗСУ та цілком придатними для виконання завдань за призначенням. Це засвідчує, що таке майно неправомірно та необґрунтовано було визначено як військове майно, що планувалося реалізувати, хоча під час особливого періоду[22] таке майно знадобилося і повернуте до Збройних Сил України.

У 2016—2018 рр. прийнято на озброєння, допущено до експлуатації та поставлено у війська значну кількість сучасного озброєння і військової техніки. Вживалися заходи щодо освоєння виробництва ракет, артилерійських боєприпасів (мін), набоїв для стрілецької зброї, автоматичних гармат і гранатометів на національних підприємствах оборонного комплексу.

Запрацювала нова система закупівлі озброєння, військової техніки та інших матеріальних засобів, зокрема за імпортом у іноземних партнерів. Запроваджено трирічний цикл планування закупівлі та модернізації в рамках державного оборонного замовлення.

Головні результати виконання державного оборонного замовлення стосовно закупівлі основних зразків нового та модернізованого озброєння і військової техніки у 2014—2018 рр. наведено у табл. 2.

З метою скорочення термінів оснащення Збройних Сил України новим сучасним озброєнням та військовою технікою для забезпечення їхніх нагальних потреб, у тому

[22] Особливий період в Україні діє з 17.03.2014 після оприлюднення Указу Президента України «Про часткову мобілізацію».

Таблиця 2

Стан закупівлі основних зразків нового та модернізованого озброєння і військової техніки за державним оборонним замовленням у 2014—2018 рр.

Типи озброєння та військової техніки	Всього, од.				
	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Модернізовані літаки та вертольоти	8	20	14	22	30
Малі броньовані артилерійські катери	—	—	—	4	2
Бронетанкове озброєння та техніка	21	31	43	56	101
Артилерійські системи (самохідні гаубиці, мінометі, автоматичні гармати до бронетанкового озброєння)	18	67	522	63	113
Протитанкове озброєння	10	30	3	23	200
Стрілецька зброя, у тому числі гранатомети	508	640	150	—	2158
Засоби протиракетного захисту авіації	52	20	84	—	25
Броньовані автомобілі	15	90	35	18	36
Автомобільна техніка	48	526	394	381	685
Радіолокаційні станції (спряження РЛС із ЗРК)	6	8	14	12	31
Наземні радіотехнічні засоби розвідки	40	50	60	20	—
Засоби ураження	89	932	612	350	1902
Засоби зв’язку	—	—	236	129	840
Навігаційні прилади	134	337	310	500	456
Засоби захисту інформації	8	87	306	192	1139
Засоби радіоелектронної боротьби	10	10	23	22	38
Засоби хімічного захисту	—	—	1500	500	618
Безпілотні авіаційні комплекси	—	—	—	35	75

Джерело: *Біла книга—2018. Збройні Сили України. Інформаційний бюлетень Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України. К., 2019. С. 53.*

числі пов’язаних з проведенням заходів антитерористичної операції, надана можливість здійснювати закупівлю за рахунок кредитів під державні гарантії. Відповідно до за-

тверджених кошторисних призначень Міністерства оборони на 2018 р. для відновлення озброєння та військової техніки виділено фінансування у сумі 4,2 млрд грн.

Головні результати відновлення озброєння та військової техніки ЗСУ у 2014—2018 рр. наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Стан відновлення озброєння та військової техніки Збройних Сил України у 2014—2018 рр. на підприємствах оборонно-промислового комплексу

Типи озброєння та військової техніки	Всього, од.				
	2014	2015	2016	2017	2018
Літаки	12	11	39	40	23
Вертольоти	4	19	20	13	9
Безпілотні літальні апарати	—	—	—	—	2
Зенітні ракетні комплекси	3	4	7	46	20
Техніка радіотехнічних військ, АЕТ	2	16	7	8	43
Ракетно-артилерійське озброєння	181	234	205	186	120
Бронетанкове озброєння і техніка	118	652	487	384	309
Автомобільна техніка	160	381	231	285	238
Техніка радіоелектронної боротьби	—	—	12	15	7
Техніка ВМС	—	2	7	7	11
Інженерна техніка	11	55	30	24	52
Техніка паливно-мастильних матеріалів	334	150	15	37	60
Техніка продовольчої служби	—	14	—	38	43
Техніка радіаційного, хімічного та біологічного захисту	—	—	14	15	12
Засоби зв’язку та криптографічного захисту інформації	—	360	20	31	30

Джерело: *Біла книга—2018. Збройні Сили України. Інформаційний бюлетень Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України. К., 2019. С. 55.*

Український тактичний ракетний комплекс «Вільха». Репетиція військового параду до Дня Незалежності у Києві, 2018 рік

Відновлення озброєння та військової техніки, доукомплектування ними військових частин дало змогу у 2018 році на 5 % збільшити середній рівень справності основних зразків озброєння та військової техніки, а також виконати завдання щодо нарощення бойової спроможності військових частин ЗСУ.

Сьогодні одним із провідних в Україні розробників складових частин комплексів авіаційного та протитанкового озброєння є ДП «Державне Київське конструкторське бюро «Луч» (входить до складу ДК «Укроборонпром»). Підприємству, як генеральному розробнику, надано ексклюзивне право на проведення робіт в Україні з продовження технічного ресурсу, ремонту, модернізації та технічного обслуговування комплексів контролю і діагностики «Трубіж», «Інгул», «Гурт» і АКИПС.

У 2018 році на озброєння підрозділів ракетних військ та артилерії сухопутних військ ЗСУ прийнято розроблений ДККБ «Луч» ракетний комплекс «Вільха», а у 2019 році відбулися контрольні випробування модернізованої версії ракетного комплексу «Вільха-М», що має підвищену точність і більший радіус дії, зокрема ракети здатні точно вражати цілі на відстані близько 130 км. «Вільха» та «Вільха-М» — це високоточні 300-мм реактивні боєприпаси, які нині є основою могутності системи вогневого ураження українських артилеристів і стримувальним чинником у вогневому протистоянні з противником.

Протягом 2015—2020 років приватним підприємством оборонно-промислового комплексу ТОВ «Українська бронетехніка» Збройним Силам та Національній гвардії України поставлено понад 200 спеціалізованих броньованих автомобілів «Варта» і понад 70 бронеавтомобілів «Новатор». Також до військ відправлено понад 300 мінометів УПІК-82, близько ста одиниць 60-мм мінометів МП-60 та мінометні міни. Розробка першого зразка 82-мм міномета УПІК-82 тривала три роки і завершилася державними випробуваннями та прийняттям на озброєння ЗС України. Освоєно також виробництво відомих на світовому ринку зенітних установок ЗУ-23-2, які використовуються і в Україні, і в світі[23].

Щоб вистояти у протистоянні з РФ, українським бійцям необхідне не лише озброєння. Та й допомога йде не лише від волонтерів. Закордонні партнери (США,

---

[23] «Українська бронетехніка» розповіла скільки озброєння поставила до війська і що продає за кордон. Сайт Ukrainian Military Pages [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.ukrmilitary.com/2021/01/ukrbr.html

Українські військові, озброєні ПТРК «Джавелін»

Канада, Великобританія, Франція, Швейцарія, Литва, Польща, Чехія, Нідерланди та інші країни Європи), починаючи з березня 2014 року, передавали військовим України необхідні речі — від сухпайків до вартісного оптичного обладнання та спецзв'язку. У 2016 році Литва, перша та єдина в Європі, почала постачати Україні летальне озброєння. Саме Литва безоплатно поставила Україні 60 великокаліберних кулеметів КПВТ і 86 великокаліберних кулеметів ДШКМ, а також 150 тонн боєприпасів[24].

Одним із найважливіших партнерів України в оборонній сфері є США. Наприкінці березня 2014 року літаки доставили із США 330 тисяч сухих пайків. Згодом

[24] Військова допомога з-за кордону: хто й чим допомагав Україні в 2014—2018 роках. Слово і діло. Аналітичний портал [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.slovoidilo.ua

американці доставили бронежилети, набори медичної допомоги, комплекти уніформи, броньовані позашляховики.

Дискусії з приводу отримання Україною від США переносних протитанкових ракетних комплексів (ПТРК) «Джавелін» тривали від початку російсько-української війни в 2014 році. В грудні 2017 року адміністрація Дональда Трампа нарешті схвалила розроблений Конгресом США план надання різнопланової допомоги Україні, в тому числі щодо ПТРК «Джавелін». До України «Джавеліни» прибули у 2018 році та одразу надійшли на озброєння Збройних Сил України. Призначення цієї зброї — високоточне ураження ворожої бронетехніки, укріплень на землі, а також деяких літальних об'єктів, що переміщуються на низькій висоті й швидкості — гелікоптерів або безпілотних літальних апаратів.

У червні 2020 року Державний департамент США погодив запит України на продаж, за програмою Foreign Military Sale (FMS), 16 сучасних патрульних катерів Mark VI та пов'язаного з ними озброєння (32 модулів MSI Seahawk A2; 40 гармат MK44 Bushmaster II та ін.), загальною орієнтовною вартістю 600 млн доларів США. При цьому шість надсучасних американських патрульних катерів Mark VI Україна отримає безоплатно в рамках безпекової допомоги США за відповідними програмами, а ще десять катерів зможе придбати за кошти оборонного бюджету.

У жовтні 2020 року у ході офіційного візиту Президента України Володимира Зеленського до Великобританії був підписаний Меморандум про наміри між Міністерствами оборони України і Сполученого Королівства щодо співробітництва з розвитку та підвищення спро-

можностей ВМС України. Документ передбачає залучення фінансування Британського експортно-кредитного агентства у розмірі 1,25 млрд фунтів стерлінгів. Лондон пропонує Україні 8 катерів, озброєних протикорабельними ракетами, які будуватимуться за рахунок кредитних британських коштів, що виділяються на 10 років. Проєкт передбачає локалізацію будівництва в Україні, при цьому перші 2 катери збудують у Великобританії. Такий флот може стати ефективним чинником стримування військово-морської експансії путінської Росії в Чорному й Азовському морях.

Сьогодні в Україні створена професійна армія. Протягом 2016—2018 рр. ЗСУ підписали контракти зі 130 тис. військовослужбовцями, які мають бойовий досвід, вмотивовані, досвідчені, пройшли підготовку, зокрема з партнерами із США, Канади, Великобританії[25].

У 2018 році Міністерство оборони України отримало бюджет у 83,3 млрд грн, у 2019 році — 102,4 млрд грн, у 2020 році — 136,6 млрд грн. Загалом витрати на Збройні Сили України у 2018 році становили майже 2,60 % ВВП, у 2019 році — 2,58 % ВВП, у 2020 році — 2,25 % від номінального ВВП. За даними Міноборони на початок травня 2020 року чисельність Збройних Сил України становила 246 160 осіб, у тому числі 193 800 військовослужбовців та 52 360 цивільних працівників[26].

Цікавий факт: кожний 10-й військовослужбовець України — це жінка. Збільшення чисельності жінок у

---

[25] Українські національні новини. 04 лютого 2018 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.unn.com.ua/uk/news/1713334-chiselnist-zsu-vzhe-syagnula-255-tisyach-osib-poltorak

[26] Офіційний сайт Міністерства оборони України / Режим доступу: https://www.mil.gov.ua

Зустріч Героя України, професора Володимира Матвієнка з курсантами у Музеї-студії «Сила патріотизму», 2019 рік

війську стало можливим за рахунок розширення переліку професій, на які дозволено працевлаштування жінок. Так, їм стали доступні такі військові професії як кулеметник, снайпер, гранатометник тощо. Цей перелік розширили 2016 року, а у 2017 році на контракт до ЗСУ прийняли 3 тис. жінок. При цьому на території проведення ООС служили чи продовжують служити близько 7 тис. жінок. У 2018 році Верховною Радою надано можливість українським жінкам отримати звання генерала ЗСУ. Наразі в українській армії понад 3 тис. жінок-офіцерів та 70 — жінок-полковників[27].

---

[27] 14 змін у Збройних силах України за останні роки [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://rubryka.com/article/14-zmin-u-zsu/

Серед пріоритетних завдань подальшого розвитку Збройних Сил України можна виділити такі:

• збільшення витрат на оборону в загальній величині внутрішнього валового продукту;

• забезпечення Збройних Сил України сучасним озброєнням і військовою технікою за рахунок нарощування можливостей національного оборонно-промислового комплексу, активізації міжнародного співробітництва у військово-технічній сфері;

• розвиток оборонної інфраструктури, у першу чергу для посилення постійної військової присутності на Сході та Півдні України, створення мережі автономних військових баз, обладнання арсеналів, баз і складів, удосконалення аеродромної мережі;

• розвиток Військово-Морських Сил, зокрема шляхом відновлення корабельно-катерного складу, забезпечення ситуаційної обізнаності в Азовсько-Чорноморському регіоні, нарощування інфраструктури базування, прийняття на озброєння берегових ракетних комплексів;

• боротьба з корупцією в оборонній сфері.

Слід підняти силу духу українського народу. Служба в українській армії має стати престижною. Жоден військовий не може бути у полоні.

ПОЕЗІЯ ПАТРІОТИКИ

Володимира Матвієнка

ТВОРІТЬ УКРАЇНУ!

Ми з попелу щоразу поставали,
Мов промені у вранішній імлі.
Нас бурі у негоду колисали,
Та ми живучі соками Землі.

Ми — ті, хто творить Україну
В роботі, в творчості, в житті,
Хто в серці лиш одну єдину
Несе її на видноті,

Хто в кожній справі, в кожнім слові
Себе на терен скрізь веде,
Працює чесно і на совість,
Гартує серце молоде!

Живем твоїм безсмертям, Україно,
Блакить несем у сяючих очах,
Щоб ти не всохла, рідна тополино,
Щоб корінь від спекоти не зачах.

Щоб ми до тебе, хато білостінна,
Щораз верталися з важких доріг —
І в радощах ставали на коліна,
Цілуючи сльозою твій поріг.

Та будуть сини України кордони завжди берегти!

ДО УКРАЇНИ — ЯК ДО ХРАМУ

Сльозу точу, але не плачу,
Я рідну Україну бачу,
Її народ, її багатство
Та ще людей високе братство.

Щоб серце людям дарувати,
В біді народ не забувати,
А разом з ним у згоді жити,
Я ж колосок — від роду житній.

Сльозу точу, але не плачу,
Як пісню, Україну бачу.
Щаслива мить, що зве на подвиг, —
То кожен крок мій, кожен подих.

Я родом з синіх гір Карпатських,
І пісня — це моє багатство.
Іду щодня у світлу браму —
До України — як до храму.

ЛЮБЛЮ Я СВОЮ УКРАЇНУ

Люблю я свою Україну,
Як матір, як неньку, люблю.
Ношу, мов під серцем калину,
Що квітне уріднім краю.
А мати-журавка в зажурі —
Крізь вічні турботи й жалі
Навчала в ті роки похмурі
Робити добро на землі.

Приходжу знов і знову до родини, —
Я з нею сум і радість розділю...
Щодня іду на поклик до людини,
Як матір, Україну я люблю.

Я заповідь мамину знаю —
То совість моя у житті,
То голос із отчого краю,
І з ними я не в самоті.
Збираю зерно до зернини,
До сонця виношу з пітьми.
На поміч спішу до людини,
Живу у братерстві з людьми.

ПОВСТАНЬ, УКРАЇНО!

Повстань, Україно! Розправ свої крила,
Єднаючи Захід і Схід!
Як воронів зграя, орди суне сила,

Щоб твій обірвати політ.
Як воронів зграя, орди суне сила,
Кривавий лишаючи слід!

Повстань, Україно, велика, єдина!
Повстань, Україно, повстань!
Щоб кат не поставив тебе на коліна,
Сім'єю єдиною стань!
Щоб кат не поставив тебе на коліна,
Одною родиною стань!

Повстань, Україно, щоб слава воскресла!
Щоб сивий могутній Дніпро
Нас всіх об'єднав, наче сніп перевесло,
В родину одну на добро.
Нас всіх об'єднав, наче сніп перевесло,
Всю Київську Русь на добро!

ВЕЛИЧАВІ КАРПАТИ

Величаві Карпати — України краса.
Полонини і небо вмиває роса.
Вільні гори — твердиня святої землі —
Посміхнулись від серця Європи мені.

Карпати, Карпати, Карпати,
Я ваша Вкраїна, я мати.
Карпати, Карпати, Карпати,
Судилось вам небо тримати.

Горді гори Карпати, неповторні щораз.
Та й на голос трембіти лечу я до вас.
І неначе навік душу вам віддаю,
Мов на зламах Карпатських, над світом стою.
Смерекові Карпати, заколисані сном.

України любов поїть душу вином.
Негаразди пройдуть, буде спокій і лад
Від кордону на Сході до сивих Карпат.

В СЕРЦІ МАЮ УКРАЇНУ

Я люблю тебе справіку, рідна Україно!
Наше поле і домівку, й під вікном калину.
Та бажаю тобі, мамо, і цвіту, і плоду,
Щоб співалося так само на славу народу.

Хто не любить Україну,
Той серця не має.
Хто не любить Україну,
Той душі не має.
А я маю Україну,
Бо душу я маю.
А я маю Україну,
Бо серце я маю.

Нагадаю знов і знову давні заповіти:
Щоб священну пісню-мову зберігали діти,
Щоб в роботі, як у пісні, тебе прославляли,
Та щоб наші козаченьки державу тримали.

КНЯЗЮ ВОЛОДИМИРУ

Великий княже, велику силу
Ти Україні дарував,
Щоби народ твій волелюбний
Тебе довічно шанував.
Великий княже, велику долю
Ти напророчив крізь віки,
Щоб наша мати-Україна
Творила хліб свій залюбки.

Великий княже, високе небо
Підняв ти мужньо на плечах,
Щоб зазоріла Україна,
Як наша воля у віках.
Великий княже, велику силу
Ти Україні дарував,
Щоби народ твій волелюбний
Тебе довічно шанував.

Квітчається земля священна,
Прослались далі сонцевісні,
Щоб Україна суверенна
Мужніла у житті і в пісні.

ЗА ТИХ, ХТО ТВОРИТЬ УКРАЇНУ

За тих, хто творить Україну —
В роботі, в творчості, в житті,
Хто в серці лиш одну-єдину
Несе її на видноті.

Хто в кожній справі бізнесовій
Себе на терен скрізь веде:
Працює мудро і на совість,
Гартує серце молоде.

Не довіряючи підлоті,
Живе, як суджено, як є:
Себе знаходить у роботі
І людям щастя додає.

СТОЛЬНИЙ ГРАД КИЇВ

Місто величне —
Стольний град Київ.
Сяє в обличчя

Сонце надії.
Києве рідний,
Саде квітучий,
Здалеку видно
Київські кручі.

Золото сонця сяє в блакиті.
Пісня про Київ, наче молитва.
Краще у світі — київське небо.
Де б не бував я — лину до тебе.

Друзів стрічає
З повною честю.
Любий Хрещатик,
Храми Печерська,
Слово Тараса,
Дзвони Софії,
Ви є окраса
Гордої мрії.

Ти променистий
В будні і свята.
Лине над містом
Пісня крилата.
Ти — за свободу,
Ти — за родину,
Гордість народу,
Честь України.

ЯНИЧАРСТВО

Мене питають, навіть часто:
Що найстрашніше для країни?
Відповідаю — яничарство,
Що десь приховане в людині.

Та яничари — то не людство,
А зрада,
підлість і падлюцтво.
І найстрашніше для держави
Його підступне, люте жало,
Яке, на жаль, повсюди нині
Стрічаєш в рідній Україні.

СОНЯЧНА ПІСНЯ

Зазирнуло сонце у віконце —
Привітало нас із днем новим.
І від цього заспівало серце,
І птахи щебечуть разом з ним.

Усміхаюсь людям-перехожим,
Усміхаюсь квітам і птахам,
Кожен день святковим бути може,
З ним мої вітання, друзі, вам!

Бажаю вам щастя,
Бажаю здоров'я,
Щоб радістю повнились ваші серця!
Бажаю вам, друзі, щасливої долі,

Нехай процвіта Україна моя!
І буде і щастя,
І буде здоров'я,
І радість наповнить всі наші серця!
І знаю, що буде добрішою доля,
Коли розквіта Україна моя!

МАКИ ЧЕРВОНІ

Маки червоні — вогонь на траві,
Маки червоні — земля у вогні,
Маки червоні наснились мені,
Маки червоні — наче спогад війни.

Маки, маки, маки, маки червоні,
Ви — як символ тих літ
І як спогадів повінь.
Поклонімось землі,
Що квітує під небом високим,
Ви — як пам'ять в солдатських руках
Через пройдені роки.

Маки червоні на волі ростуть,
Маки червоні в надії цвітуть,
Маки червоні — то рідний мій край,
Маки червоні завжди пам'ятай.

МОНОЛОГ У ДОРОЗІ З ЧОРНОБИЛЯ

Біда, як кажуть, за бідою.
О наша воле молода...
Де Прип'ять славилась водою,
Тепер чорнобильська біда.
Де важко людству і людині,
Хоч під ногами чуєм твердь.
Та розповзлась по Україні
Радіаційна тиха смерть.
Вона чигає і за мною,
Лягає тінню на чоло,
Де звіку понад Уж-рікою
Біліє і моє село.
Де червоніють краснотали,

Де чебреці війнуть з полів,
Там землю власну занедбали
Ті, хто душею обмілів.
Гіркої правди ніде діти —
Вона воскресне і з віків...
Біди чорнобильської діти
Ще проклянуть своїх батьків.
Чи вголос разом,
чи потроху,
Та меч прокляття прозвучить —
За нашу атомну Голгофу
І за останню смертну мить.
За всі гріхи, за всі спокути,
За все, що знищено дотла...
А так хотілось добрим бути —
Таким — як мати привела.
Тож повторити знову мушу,
Гукнути словом до людей:
Загляньте глибше
в серце, в душу,
Полуду скинувши з очей.
Зверніться в помислах до Бога,
Допоки чує небокрай,
Що в пекло — не одна дорога,
Тож на землі творімо рай.
Земля лиш пам’ять нам
поверне
Про всіх полеглих і живих...
Не заросте колючим терном
Стежина в ринвах польових.
І проведе мерщій до хати
Чи в пізній, чи в ранковий час,

Щоб тільки правди
не приспати —
Вона одна врятує нас.
Вона — і мужність, і розрада,
Вона, як совість, промовля.
Душа і доля наша — Правда,
А годувальниця — Земля.

МАРШ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

Кожен має істину збагнути —
Разом шлях верстати до мети.
Тільки патріотом мусиш бути,
Землю, як зіницю, берегти.

В наступі, в борні — не в обороні
Зло підступне обернути в прах,
Промінь сонця взяти на долоні,
Щоб душа цвіла і в небесах.

Ми землі і сонця вірні діти,
І навчатись прагнемо щомить
Разом з Україною мужніти,
Совістю і серцем їй служить.

За щастя народу, за світлую долю
Кріпи патріотів ряди.
За чистеє небо, за хлібнеє поле
Боротися будем завжди.

СИНИ УКРАЇНИ

А кажуть, кордони прозорі
На рідних роздолах земних,
Над ними, над ними спалахують зорі,
Та сяйво холодне від них.

Воно крізь віки до людини
Щоночі летить з висоти...
Та будуть, та будуть сини України
Кордони завжди берегти.

Ми землю квітчаємо нашу,
Що здавна у ранах-рубцях,
Щоб звуки, щоб звуки козацького маршу
Солдати несли у серцях.

СВІТИ, СВІТИ, МІСЯЧЕНЬКУ

Світи, світи, місяченьку,
Козаку в дорозі.
Світи, світи, місяченьку,
Чумаку в обозі.
Світи волю, світи славу,
Здобуту в кайданах.
Світи, світи тверду волю
В чужинських навалах.

Світи, світи, місяченьку,
До схід сонця рано,
Доки стане Україна
Здобувати славу.

Світи, світи, місяченьку,
Во славу народу.
Будем пити нашу долю,
Як священну воду.

Світи, світи, місяченьку,
Для нашого люду,
Щоб погані яничари
Не занесли блуду.

Повстань, Україно! Розправ свої крила!

Світи, світи, місяченьку,
Нашій Україні,
Щоби злидні поховати
В глибокій могилі.

Щоби неньку-Україну
Зірки обсипали,
Щоби наші козаченьки
Державу тримали.

ЧОРНИЙ ВОРОН

Чорний ворон, чорний ворон
Над нами літає,
Крилом сизим, крилом сизим
Сонце застилає.

Україна, Україна
В тузі застогнала,
Своїх діток, своїх діток
Від зла захищала.

Наш Майдан Україні
Дав дорогу в кращий світ,
Силу дав, щоб довіку
Не вмирав козацький рід.
Віру дав захищати,
Дав героям майбуття,
Щоб народ наш український
Йшов до гідного життя.

На Майдані, на Майдані
Люди повставали
І за волю — свою долю
Життя віддавали.
Чорний ворон, чорний ворон
Не буде літати.
Моя вільна Україна
Щастя буде мати!

ЗРАДНИКИ

Хай пам’ятають зрадники-іуди,
Що довели країну до війни.
Вони стріляють Україні в груди,
Вони на нашій ниві — бур’яни.

Вони — нікчеми, злодії, приблуди
І небезпечні носії біди.
Країна зраду вибачать не буде
І не зупинить взятої ходи.

На Майдані, на Майдані люди повставали
І за волю — свою долю життя віддавали...

Ганьба запроданцям, ганьба іудам,
Людська зневага їм вічно буде!
Стає на захист козацька лава!
Вкраїні слава! Героям слава!

З любов'ю в серці, заступив собою,
Герої, щільно стиснувши ряди,
Щитом ставали першими до бою
Країну рятувати від біди.

Цьому немає роду-переводу,
Про них пісні лунають навкруги,
Їх вічна слава в пам'яті народу,
Про це повинні знати вороги.

ПОВЕРТАЙТЕСЬ ЖИВИМИ З ВІЙНИ

Повертайтесь живими з війни,
Матері й наречені чекають,
Наче квітку, надію плекають.
України найкращі сини,
Зажурились без вас ясени.

Ви здійснили присягу свою, —
Перед ворогом, перед ордою
Спільно волею стали твердою
У смертельнім нерівнім бою
За єдину могутню сім'ю!

Повертайтесь живими додому,
Не піддавшись сумлінню облуди,
Позабувши про біль і про втому,
Вас чекають врятовані люди.

Повертайтесь живими з війни
До щасливого, мирного дому,

України хоробрі сини,
Не віддавши звитяги нікому.
Пам'ятай, невгомонний сусід!
Козаки — споконвічні герої!
Захищатимуть, навіть без зброї,
Рідну землю і древній свій рід!

Забирайся з ордою на схід!
Ми запалимо волі зорю
І збудуємо світла державу,
Де живеться щасливо по праву
І аграрію, і шахтарю...
Де не бути сатрапу-царю!

ПРОВОДЖАЛИ МАТІР

Проводжали матір в путь останню,
У журбі прощались назавжди.
Вже не зустрічати їй світання,
Не збирати восени плоди.

Мамо, сива горлице поліська,
Як ти натрудилась за життя!
Може, скаже дума українська,
Що тобі не буде забуття.

Добре слово в пам'яті озветься,
І тебе довіку не забуть.
Вірю, що з матусиного серця
Спомини до світу проростуть.

Ще не раз тебе згадають люди,
Оживе твій образ крізь літа,
Доки пам'ять між людьми пребуде,
А вона довічна і свята.

Повертайтесь живими з війни...

УКРАЇНСЬКИЙ КОРОВАЙ

Хліборобський коровай —
То щорічний урожай.
Хліборобські мозолі —
Хліб у домі на столі.

Каже татко, кажуть люди:
Буде хліб — то й пісня буде.
То ж довічний голос поля,
Бо співуча наша доля.

Боєць 12-го мотопіхотного батальйону м. Києва Денис Горлач в Артемівську біля будинку, де у 1963—1967 рр. мешкав Володимир Матвієнко

Хліборобська пісня враз
Долетить, мов птах, до нас —
Про багатий урожай,
Про щасливий рідний край.

ДУХ АМЕРИКИ

Хтось там хоче в Україну
дух Америки внести,
Навіть статую Свободи
над Подолом вознести.
Що ж, веселі забаганки,
а турботи, як джмелі,
Розгулись і розповзлися
по Шевченковій землі.
Звісно, є в нас негаразди,
вистачає ще біди,
Та належать Україні
щедрі ниви і сади.
Роботящі маєм руки —
творим хліб, життя, красу,
Співчуваємо людині,
коли бачимо сльозу.
«Ще не вмерла Україна...» —
чуєм з голосу щодня,
Хоч сумують з того слова
і родина, і рідня.
Хтось лукаво усміхнеться,
а кого і злість бере,
Та повторимо всі разом:
— Ще не вмерла — і не вмре!
Буде жити Україна,
доки живі люди.
Не зламають її волі
чужинські заблуди!

ЗМІСТ

Науково-популярне видання

МАТВІЄНКО
ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ

Серія «Терен людського життя»

БЕЗ'ЯДЕРНИЙ МЕМОРАНДУМ

Редактор АЛЛА БЕЛЬДІЙ
Художнє оформлення МАРИНИ ПАНАСЮК
Технічний редактор ТЕТЯНА БЕРЕЗЯК
Комп'ютерна верстка ОЛЕНА ФУЖЕНКО

У брошурі наведено вірші
з поетичної збірки В.П. Матвієнка «Творіть Україну».
Київ, Наукова думка, 2017.
Використані фотографії з інтернет-ресурсів uk.wikipedia.org,
ukrmilitary.com
та особистого архіву В.П. Матвієнка

Підп. до друку 00.00.2021. Формат 60×84/16. Офс. друк.
Папір офс. № 1. Гарн. Палатіно. Обл.-вид. арк. 00,00.
Ум. друк. арк. 00,0. Тираж 10 000 прим. Зам. № 00-000

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3